

Дарбанов М.Е.

КОГНИТИВДИК ЛИНГВИСТИКАДА АНТРОПОЛОГИЯЛЫК ПРОБЛЕМАЛАРДЫН ИНТЕРПРЕТАЦИЯЛАНЫШЫ

Дарбанов М.Е.

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ АНТРОПОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ В КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

M.E. Darbanov

INTERPRETATION OF ANTHROPOLOGICAL ISSUES IN COGNITIVE LINGUISTICS

УДК: 81.3

Бул макалада автор когнитивдик лингвистиканы антропологиялык маселелерди чагылдырууну теориялык негизги булагы деп эсептейт.

Когнитивдик лингвистикада адамдын дүйнө туюму, аңдап-туюусу, көз карашы, эске тутуусу ж.б. менталдык тараптарынын тилинде берилиши, чагылдырылышы, иликтениши бул илимдин антропология менен болгон тыгыз байланышын көрсөтүп турат.

Негизги сөздөр: *когнитивдик лингвистика, антропологиялык маселелер, концепт, менталдык лингвокультурологиялык багыт, этномаданият, психолингвистика, дүйнө туюму, эске тутуу.*

В этой статье автор утверждает, что когнитивная лингвистика является теоретической основой выражения антропологических проблем.

Показывает тесную взаимосвязь мировосприятия человека, когниции, мировоззрения, хранения в памяти, а также исследование других ментальных сторон языка когнитивной лингвистики с антропологией.

Ключевые слова: *когнитивная лингвистика, проблемы антропологии, концепт, ментальность, лингвокультурологический аспект, этнокультура, психолингвистика, мировосприятие, хранение в памяти.*

In this article, the author argues that cognitive linguistics is the theoretical basis of expression of anthropological problems. It shows a close relationship world-acceptance of human, cognition, worldview, stored in memory, as well as the inheritance in other mental side of cognitive linguistics language with anthropology.

Key words: *anthropology, cognitive linguistics problems, concept, mentality, Lingvokulturologichesky aspect, ethnic culture, psycholinguistics, perception of the world, stored in the memory..*

Өткөн кылымдын аягынан тартып тил илиминдеги басымдуулук кылып жүргөн системалык-структуралык жана статикалык парадигманын ордуна адамга «Бардык нерсе адам аркылуу аныкталат» деген статусту кайрадан ыйгарган жана адамды дүйнөнүн борборунан орун алдырган антропоборбордук, функционалдык, когнитивдик жана динамикалык парадигма келди. Антропоборбордук парадигма – бул изилдөөчүлөрдүн кызыгууларынын таанып билүүнүн объектинен субъектине карай өтүүсү, б.а., адамдын тилде анализдениши же тилдин адам аркылуу талдануусу. Мындай изилдөөлөргө ылайык атайын илимий бөлүмдөр пайда болууда. Алсак, лингвистикалык антропология, антрополигвистика, антропологиялык лингвистика. Лингвис-

тикалык антропология – тилдердин өзгөрүү тарыхын, тил менен маданияттын өз ара байланышкатышын, о.э. тилдин социалдык жашоого таасир этүүсүн окутуп үйрөтүүчү антропологиянын багыты. Ал лингвистикалык, этнографиялык, маданият таануучулук алкактарды өз кучагына алат. Антрополигвисттер тил менен адамдардын жана алардын маданиятынын башка аспектилеринин ортосундагы байланыштарды табууга аракет кылышат. Жазуу түрүндө берилүүсү жок тилдердин структурасын изилдөө алардын көңүл чордонунда турат. Бул багыт (тийиштүү термин) америка лингвистикасында Түндүк Американын жергиликтүү калкын, алардын жашоо образын, баарлашуусун изилдөөдөн улам келип чыккан.

Антрополигвистика, антропологиялык лингвистика – адамдын ой жүгүртүү эволюциясын тийиштүү тилдик эволюцияда чагылдырылуусунун негизинде окутуп-үйрөтүүчү лингвистикалык бөлүм. Адамдын аң-сезиминдеги, маданияттын өнүгүүсүндөгү, билимдердин өсүүсүндөгү бардык тарыхый өзгөрүүлөр тилдин лексикалык системасында чагылдуусу анын баштапкы жобосу болот. Антрополигвистика эпистемология, антропология, илим таануу, курак психологиясы, социалдык психология, этнолингвистика жана лингвомаданият таануу сыяктуу илимдер менен тыгыз байланышта.

Антрополигвистиканын пайда болуусу 2004-жылы Великобританиянын, Германиянын, Польшанын, Россиянын жана Украинанын белгилүү термин таануучулары кол койгон “Белосток манифестинде” жарыяланган. Бул конференциянын материалдары “антрополигвистиканын белосток сериясынын” биринчи томунда чагылдырылган. 2005-жылы Москвада «Основы антрополигвистики (к лингвистическим основаниям эволюции мышления)» деген эмгек жарык көргөн жана ушул эле жылы Нижний Новгородто бул тематика боюнча алгачкы диссертация жакталган [Гринев-Гриневиц С. В., Сорокина Э. А., Скопюк Т. Г. Основы антрополигвистики (к лингвистическим основаниям эволюции мышления): Учебное пособие. М., Издательский центр “Академия”, 2008, 128 с.]. Заманбап тил илиминде антропоборбордук парадигманын чегинде бир катар багыттар өнүгүп келүүдө, биз алардын экөөсүнө токтолобуз – когнитивдик лингвистика жана лингвомаданият таануу.

Тил илиминдеги антропоборбордук парадигманын алкагында когнитивдик лингвистика туруктуу орун ээлеп калды. Эки кылымдын тогошуусундагы 30 жылдын ичинде ал пайда болуп, калыптанып жана интенсивдүү өнүгө баштады. Дүйнөнү таанып билүү, категоризациялоо, классификациялоо жана түшүнүү процесстери, билимдердин топтолуусу кандай жүрүп жаткандыгын, маалыматтар менен болгон ишкердиктин түрлөрүн кандай системалар камсыздап жаткандыгын түшүнүп-билүү анын негизги максаты болуп калды.

Когнитивдик лингвистика үчүн тил маалыматты каттоонун, сактоонун, өзгөртүүнүн жана жайытуунун зарыл каражаты катары бааланат. Бул тармактын борбордук идеясы тил менен ойдуң, сүйлөө – угуу менен ойлоонун карым-катнашын, жалпы когнитивдик механизмдерин чагылдырат.

Ал психолингвистиканын жетишкендиктерине таянат. Кепти уюштуруунун, сүйлөө-угуунун, жазуу-окуунун жүрүшүн изилдөө, тилди адамдын аң-сезиминде сакталчу белгилердин системасы катары аныктоо, тилдин колдонуш жана пайдаланыш чөйрөлөрүн иликтөө (Ч. Осгуд, Т. Себеок, Ж. Гринберг, Ж. Кэррол, А.А. Леонтьев, Ю.Н. Караулов, И.А. Зимняя ж.б.) когнитивдик лингвистиканын түптөлүшүнө негиз болду.

Бул тармактын негиздөөчүлөрү катары америкалык илимпоздор (Жорж Лакофф, Рональд Лангакер, Рэй Жакендофф ж.б.) эсептелишет. Анын предмети катары маалыматты өздөштүрүүнүн, сактоонун, иштетүүнүн бөтөнчөлүктөрү, тилдин жардамы менен билим-тажрыйбаны менталдык чөйрөдө жайгаштыруунун ыкмалары мурда эле пайда болгондугун айтууга болот.

Когнитивдик лингвистика дисциплина аралык когнитивдик илимге таянат, анын негизинде жаралган. Когнитивдик илимдин предмети когниция болуп саналат. Когниция - билим таануу процесси, курчап турган чөйрөнүн аң-сезимде чагылдырылышы. Учурда когниция термининин мазмуну кеңейип, өз кучагына ойлоонун ичте, менталдык чөйрөдө, интериоризациялык алкакта жүрүшүн атайт. [Кубрякова, 2004: 9]. Когнитивдик илимдин милдетине билимдерди жана маалыматты аң-сезимде жайгаштыруу, каттоо жана иштетүү принциптери менен системаларын изилдөө кирет. Ошону менен бирге ал адамдын когнитивдик жөндөмдөрүнүн өз ара байланышта бирдиктүү менталдык механизмге уюшуп кирүү принциптерин иликтейт [Кубрякова, 2004: 8-9]. Ушунун негизинде когнитивдик лингвистиканы дисциплиналар аралык когнитивдик илимдин бир тармагы катары баалашат. Когнитивдик лингвистика билим-тажрыйбанын аң-сезимде жайгашуу, иштөө механизмдеринин тилдик аспектилери менен гана алектенет. Когнитивдик лингвистика Америка, Европа континенттеринде пайда болот. Россияда да фундаменталдуу изилдөөлөр жүргүзүлөт. Когнитивдик лингвистиканын түптөлүшүн, өнүгүшүн, таркалышын жана салааланышын

орус лингвисти Е.С. Кубрякова атайын изилдеп чыккан [Кубрякова, 1994, 1997, 1999, 2004]

Америкалыктардын баштапкы эмгектеринин айрымдары «Новое в зарубежной лингвистике» сериясынын XXIII томунда (М., 1998) басылып чыккан. Америкалык когнитивдик лингвистиканын илимий аппараты «Краткий словарь когнитивных терминов» (М., 1996) аттуу сөздүктө кенен чагылдырылган. А. Ченки да америкалык когнитолог-лингвисттердин эмгектерине дурус талдоо жүргүзгөн. (Караңыз: Ченки А. Современные когнитивные подходы в семантике: свойства и различия в теориях и целях// Вопр. языкознания. 1996. –№2. 68–78.) Мындай обзорду В.И. Герасимов менен В.В. Петров да кеңири бере алган. (На пути к когнитивной модели языка // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXIII Когнитивные аспекты. – М., 1988 – 4–26.) В.А. Плунгян менен Е.В. Рахилина андан беш жыл илгери франциялык когнитолог-лингвисттердин эмгектерине обзор берген эле [О сборниках статей проблемной группы «Логический анализ языка»// Вопр. языкознания. 1991. - №2 - 126 – 129].

Когнитивдик лингвистиканын Россияда түптөлүшүнө «Структуры представления знания о языке» (М., 1994) аттуу эмгеги менен Н.Н. Болдыревдин «Когнитивдик семантика» аттуу китеби баалуу салым кошту (Тамбов, 2001). Когнитивдик лингвистиканын предмети, көлөмү, түзүлүшү, илимий-методологиялык аппараты кийин да көптөгөн илимпоздордун изилдөө объекти болуп калды (Р.И. Розина, 1994, В.З. Демьянков, 1994, А.А. Худяков, 1996; Р.М. Фрумкина, 1996; И.Б. Рузин, 1996; А.Н. Баранов, Д.О. Добровольский, 1997, 2008; Н.Н. Болдырев, 1998, 1999, 2004; Т.А. Фесенко, 1999; А.А. Залевская, 2002, 2003, 2005; А.Л. Шарандин, 1998; В.И. Шаховский, 2000, 2006; И.К. Архипов, 2001; В.А. Маслова, 2004; В.И. Красных, 2004; А.В. Рудакова, 2002; Б.А. Крюкова, 2007; Е.В. Иванова, 2006; В.В. Колесов, 1995, 2002, 2006; Н.А. Красавский, 2008; З.Д. Попова, И.А. Стернин, 1999, 2002, 2003, 2004, 2007 ж.б.).

Когнитивдик-лингвистикалык изилдөөлөр, албетте, биздин республикада да түптөлүп, өркүндөй баштады. Кыргызстанда деле когнитивдик лингвистиканын метод-ыкмалары, идеялары, илимий аппараты конкреттүү материалдын негизинде колдонулуп бир топ табылгалар, натыйжалар пайда болду. (М.Ж. Тагаев, 2003, 2004, 2005; М.И. Лазариди, 2005; К.З. Зулпукаров, 2005, 2011; З.К. Дербишева, 2010; А. Абдулатов, 2008; С.Б. Эргешова, 2009, 2010; Б.Т. Борчиева, 2008; Ы.А. Темиркулова, 2005, 2006, 2007, 2010; Л.И. Дрофа, 2009; Ш. Абдразакова, 2009, 2010.) М.Ж. Тагаев когнитивдик-лингвистикалык анализди морфемика менен дериватологияга карата, М.И. Лазариди психикалык абалды (коркуу, кыжырлануу, сүйүнүү ж.б.) билгизүүчү каражаттардын номинативдик-функциялык бөтөнчөлүктөрүнө байланыштуу,

А.Абдулатов менен С.Б.Эргешева лингвопаремиологияга байланышта, Ы.А. Темиркулова портреттик лексиканын айрым концепттерине карата жүргүзсө, Л.И. Дрофа «Ключевые понятия когнитивной лингвистики» аттуу эмгегинде (Ош, 2009) бул тармактын теориялык негиздерин ар кыл өнүттөрдө талдап чыккан.

Когнитивдик лингвистика аң-сезимде чын дүйнөнү чагылдыруу, өздөштүрүү учурунда пайда болгон менталдык процесстерди, менталдык бирдиктердин ойдо жайгашуусунун түрлөрүн жана формаларын иликтейт. Анын талдоо материалы катары тил кызмат кылат, максаты ар түрдүү: ал тилди когнитивдик жалпы категориялар жана терминдер аркылуу иликтөөдөн тартып, этностун аң-сезимин түзгөн айрым концепттердин мазмунун жана түзүлүшүн конкреттүү моделдештирүүгө чейин изилдейт. Когнитивдик лингвистика когнитивдик илимден бөлүнүп чыгып, негизги максаты катары ой-туюмдун иш-аракети тууралуу тилдик маалыматтарды алууну жана талдоону тандап алган [Кубрякова, 2004: 10]. Ал аң-сезимди тилдин материалында мүнөздөйт, когнитивдик процесстерди, адамдын ой-туюмундагы менталдык кубулуштардын жайгашышын, иштешин, түрлөрүн когнитивдик талдоонун негизинде ишке ашырат.

Когнитивдик лингвистика бир кылка эмес. Анда «представлены разные направления в когнитивном исследовании и определились лидеры и ведущие фигуры в разных школах когнитивной лингвистики» [Кубрякова, 2004: 11]. Демек, бул тармактын эле ичинде өз алдынча агымдардын, мектептердин, буларды уюштурган лидерлердин бардыгын айтууга болот. Когнитивдик лингвистиканын агымдарын талдап ажыратуу, классификациялоо диссертациялык изилдөөлөрдө жана обзордук макалаларда учурайт. Мисалы, Е.Ю. Балашова өзүнүн «Концепты *любовь* и *ненависть* в русском и американском языковых сознаниях» аттуу эмгегинде [Саратов, 2004: 6] орус когнитивдик лингвистикасы үчүн эки ири багытты ажыратат: биринчиси - лингвокогнитивдик багыт, экинчиси - лингвомаданий багыт.

Лингвомаданий багытта улуттук концептосферанын бөтөнчөлүктөрү бир же бир нече тилдин материалында изилденет. Изилдөө маданияттан аң-сезимге карай аткарылат. Бул багыттын тарапкерлери Ю.С. Степанов, В.А. Маслова, В.И. Карасик, В.В. Красных, Н.Ф. Алефиренко ж.б. Булар концептти маданияттын базалык бирдиги катары аныкташып, улуттук менталитетти билдирүүчү каражат сыяктуу мүнөздөшөт.

Лингвокогнитивдик багытта дүйнө жөнүндөгү билимдердин негизин концепт түзөрү, концептти менталдык информациянын бирдиги жана социумдун концептосферасына чыгаруучу «эшик» катары аныкталат. Бул багыттын тарапкерлери (Е.С.Кубрякова, З.Д.Попова, И.А.Стернин, В.Н.Телия ж.б.) концепттердин алкактык моделдерин иштеп чыгышып, «борбор-жакабел» (ядро-периферия) түрүндө беришкен.

Е.Ю. Балашова бул эки багыттан тышкары когнитивдик лингвистикада психологиялык, психолингвистикалык, нейропсихоллингвистикалык, семантикалык, логикалык-түшүнүктүк логикалык анализдердин болушун ырастайт.

Когнитивдик лингвистиканын багыт-өнүттөрүн жиктөөгө А.В. Костин да салым кошкон. Ал «Способы концептуализации обиходно-бытовых понятий в разножанровых произведениях В.И. Даля (на материале концепта «вода») аттуу изилдөөсүндө (Воронеж, 2005) лингвокультурологиялык (С.Г. Воркачев, В.В. Воробьева, В.Н. Телия, Б.В. Токарева, Ф.Ф. Фархутдинова ж.б.), менталдык-аракеттик (С.А.Аскольдов), жекече кептик (Д.С.Лихачев), семантикалык (Н.Ф. Алефиренко, А.Вежбицкая, В.В. Колесов, И.П. Михальчук, В.П.Нерознак), маданият таануучулук (Ю.С.Степанов, В.И. Карасик), логикалык (М.Д.Арутюнова, Г.В. Булыгина, А.Д. Шмелев, Г.В. Макович, Р.И. Павленис, М.Р. Проскурякова, И.Г. Проскурякова), когнитивтик (А.П. Бабушкин, Е.С. Кубрякова, З.Д. Попова, И.А. Стернин, Г.В. Токарев, Ж.Ф. Ришар, С.Х. Ляпин, А.В. Кравченко, Г.А. Волохина, Б.В. Быкова) сыяктуу багыттарды ажыратат. С.В.Кузлякин да когнитивдик лингвистиканын ички бөлүнүштөрүнө көңүл бөлүп, «Проблема создания концептуальной модели в лингвистических исследованиях» деген макаласында аларды жалпылап сыпаттап бере алган. Анын ою боюнча, когнитивдик лингвистикада психологиялык (Д.С.Лихачев), логикалык (Н.Д.Арутюнова жана «Тилдин логикалык анализи» боюнча мектеп), философиялык (В.В.Колесов), интегративдик (С.Х. Ляпин, Г.Г. Слышкин) салаалар даана ажыратылат (Кузлякин, 2005).

Жогорку кыскача обзорлордо эле салалардын аталыштары жана буларга катышы бар окумуштуулардын ар түрдүү берилип жүргөндүгүн оңой байкоого болот. Мисалы, Д.С. Лихачев бир көз караш боюнча жекече кептик салаада, экинчи көз караш боюнча психологиялык салаада өзүнчө теориянын ээси катары бааланып калган. Ал эми В.В. Колесов бирде семантикалык, бирде философиялык когнитивдик лингвистиканын өкүлү катары берилип жүрөт.

Илимде когнитивдик лингвистиканын төмөндөгүдөй тармактары жиктелип жүрөт:

1. **Маданият таануучулук багыт.** Мында ар түрдүү илимдердин негизинде концепттер маданияттын элементтери катары бааланат (Ю.С. Степанов). Тил концепттер тууралуу билимдин бир булагы катары сыпатталат да, аларды дисциплиналар аралык объект катары белгилешет. Лингвистика концепттер жөнүндө илимдердин бирөө гана катары мүнөздөлөт.

2. **Лингвомаданий таануучулук багыт** (лингвокультурологиялык багыт). Тилдик бирдиктер атаган концепттер бул учурда улуттун тилдик да, маданияттык да элементи катары каралат. Тилдик каражаттар улуттук дөөлөттөр менен маданияттын улуттук бөтөнчөлүктөрү менен кошо талданат. Изилдөө «тилден маданиятка» формуласы менен

жүргүзүлөт. Тил баштапкы позицияны түзөт (В.И. Карасик, С.Б. Воркачев, Г.Г. Слышкин, Г.В. Токарев, Е.И. Грушиц, С. Ибрагимов, З.К. Дербешева, А.А. Жапанов, А. Абдулатов ж.б.)

3. Психолингвистикалык жана когнитивдик-педагогикалык багыт (И.А. Зимняя, А.А. Леонтев, Б.В. Колшанский, Н.Д. Арутюнова, Р.И. Павлиенис).

4. Этномаданий багыт (Т.А. Фесенко, К.З. Зулпукаров, Л. Жусупакматов, С. Сейитбекова, В.Б. Суркеева ж.б. «Лингвоэтномаданий объекттери илимдин учурдагы парадигмаларынын контекстинде» аттуу 2009-2011-ж илимий отчетунда). Москвада чыккан «Этнокультурная специфика языкового сознания» аттуу жыйнактын материалдары [М., 1996: 273].

5. Психика-эмотивдик багыт (Н.А. Красавский, В.И. Шаховский, М.И. Лазариди ж.б.).

6. Улуттук-менталдык багыт (В.В. Колесев, В.М. Касевич, О.А. Леонтович, О.Н. Чарыкова ж.б.). Воронежде ар жылы чыккан «Язык и национальное сознание» деген жыйнак (1998-2006) бул багыттагы көп маалыматты камтыйт.

7. Логикалык багыт (Н.Д. Арутюнова, Р.И. Павлиенис). Мында концепттерди талдоо логикалык методдор, ыкмалар аркылуу жүргүзүлөт. Алардын анализи түздөн-түз тилдик формага баш ийбейт.

8. Семантика-когнитивдик багыт (Е.С. Кубрякова, Н.Н. Болдырев, Е.В. Рахмилина, Е.В. Лукашевич, А.П. Бабушкин, З.Д. Попова, И.А. Стернин, Б.В. Быкова). Бул өңүттөн алганда тилдеги лексика-грамматикалык семантика концепттердин мазмунуна кирүүчү каражат катары каралат. Изилдөө «семантикадан концептке» ыкмасы аркылуу аткарылат.

9. Философиялык-семантикалык багыт (А.В.Кравченко). Мында тилдик каражаттар билип таанууну уюштуруучу белгилер катары сыпатталат. «Белгилөөчү» менен «белгиленүүчү» концепт түзүүчү каражат катары аныкталат.

Ар бир багыт өзүнчө түптөлүп калган. Ар биринин өзүнүн принциптери бар. Баарын бириктирчү идея - концепт. Концепт бул салаалардын баарында аң-сезимдин бирдиги катары мүнөздөлөт.

Бул чектөөлөр негизинен шарттуу. Анткени көп изилдөөчүлөрдө бул багыттардын кээ бир касиеттери окшош эле талданат. Айрымдарында концепт жана сөз мааниси кескин айырмаланбайт. З.Д. Попова менен И.А. Стерниндин сөзү менен айтканда: «традиционный анализ семантики слова называется при этом анализом концепта, а семантические исследования - когнитивными» [Попова, Стернин, 2007: 17]. Башкача айтканда, семантикалык жана концептуалдык-когнитивдик анализ бирдей, тектеш жана окшош эле процедуралар катары каралып жүрөт. Ошентип, когнитивдик лингвистиканын өзөгүн концепт түшүнүгү түзөрүн ишеничтүү эле айтууга болот.

Когнитивдик лингвистиканын антропология (*антропо* – адам жана *логия* – окуу же илим) менен тыгыз байланышта. Тилдик форма адамдын аң-сезиминин, ойлоосунун жана таанып билүүсүнүн когнитивдик структураларда чагылдуусу болот. Тилге карата колдонулган когнитивдик ыкма тилдик формада адамдын аң-сезиминин, ойлоосунун жана таанып билүүсүнүн структурасын, адамдын дүйнө өздөштүрүү аракетин, дүйнөнү концепттештирүү жана категориялаштыруу акты менен байланышкан тилдик процесстерди чагылдырат дегенди билдирет. Демек, когнитивдик лингвистика адамдын тилди өздөштүрүүсүнүн механизмдерин ачып берүү жана бул механизмдерди тизмектөө принциптери менен алектенет. Анын принциптери адам, анын акыл эси жана таанып билүү ишмердүүлүгү менен байланышкан бардык лингвистикалык дисциплиналардын негизинде жатат, андыктан, когнитивдик лингвистика антропологиялык маселелерди чагылдыруунун теориялык негизги булагы деп саноого болот.

Бүгүнкү күндө когнитивдик илим – бул психологияны, лингвистиканы, философияны, социологияны, адабият таанууну, антропологияны, маданият таанууну, б.а., гуманитардык билимдердин бардык спектрлерин камтуучу дисциплиналар аралык илим катары саналат. Когнитивдик лингвистикада адамдын дүйнө туюму, андап-туюусу, көз карашы, эске тутуусу ж.б. менталдык тараптарынын тилинде берилиши, чагылдырылышы, иликтениши бул илимдин антропология менен болгон тыгыз байланышын көрсөтүп турат.

Адабият:

1. Абдулатов А.А. Паремияларды когнитивдик-педагогикалык максатта сыпаттоонун айрым проблемалары. – Ош, 2006 – 149б.
2. Абыканова Г.А. Концепт «вода/суу» в русском и кыргызском языках. Автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10. 02. 20. – Б., 2012. – 23с.
3. Борчиева Б.Т. Концепт «верх – низ» в языковой картине мира носителей русского и киргизского языков // Рус.яз. и лит. в шк. Кыргызстана.– 2008. –№2.– С.81-84.
4. Дербешева З.К. К проблеме языковой концептуализации мира //Русский язык в сообществе народов СНГ. – Б., 2008. – С. 52-55.
5. Зулпукаров К.З. Введение в китайско-киргизское сравнительное языкознание. – Бишкек, 2016. – 768 с.
6. Тагаев М.Дж. Когнитивные подходы к лингвистическому описанию русского словообразования в учебных целях // Языковая картина мира: лингвистический и культурный аспекты. Т. 2. – Бийск, 2004. 113-121-бб.
7. Кубрякова Е.С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика –психология –когнитивная наука //Вопр. языкозн. - 1994, №4 - С.26-34.
8. Темиркулова Ы.А. Языковая картина мира в русско-киргизском культурно-смысловом пространстве (на материале концептов «глаз-көз» и «лицо-бет»). Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Б., - 24 б.
9. Эргешова С.Б. Паремияларда антонимдик концепттер аркылуу тилдик дүйнө сүрөтүнүн жана менталдык пропозициянын берилиши. Филол. ил. канд. ... дисс. автореф. – Б., 2010. – 19 б.

Рецензент: к.филол.н., доцент Джапаров Н.Р.